Fik Meijer, *Lessen uit Rome*.

(Uitgeverij Veen: Amsterdam 2011), 127 blz., € 4,95.

Hoe kan het ook anders? Als je het over de klassieke oudheid hebt, kun je onmogelijk om veelschrijver Fik Meijer heen. Voor de Week van de Klassieken 2011 heeft hij een handzaam boekje geschreven waarin hij parallellen trekt tussen de tijd van de Romeinen en de huidige tijd. Meijer vergelijkt de migratie, integratie, segregatie en religieuze tolerantie van 'vreemdelingen' in het Romeinse Rijk met de huidige Europese Unie 'in de hoop dat er lering uit de oude geschiedenis kan worden getrokken'. De vreemdelingen in het Romeinse Rijk werden (evenals die in de eenentwintigste eeuw) vaak gewantrouwd: de Syriërs bleken volgens de klassieke auteurs onbetrouwbaar, net als de Grieken overigens en aan de joden stoorde men zich omdat ze niet het gangbare geloof aanhingen. Eigen volk eerst, hoor je ze bijna zeggen. Hoewel het verschil tussen 'wij' en 'zij' groot was, beseften de Romeinen dat, wilde men de stabiliteit van het Rijk garanderen, de blijvende tegenstellingen zouden moeten worden geslecht. De vreemdelingen die naar Rome en omstreken kwamen moesten vaak veel betalen om per vrachtschip worden overgezet (de parallel met de huidige Afrikaanse gelukszoekers dient zich aan). Wilden deze vreemdelingen een kans maken binnen de Romeinse samenleving, dan moesten ze het Latijn zo snel mogelijk machtig worden. Rellen en conflicten kwamen voor, maar er was volledige acceptatie bij sportieve gebeurtenissen zoals de wagenrennen in het Circus Maximus waar toeschouwers in verschillende kleurige vakken plaatsnamen. Je werd als een echte supporter van die kleur beschouwd, ongeacht je afkomst.

Het relaas en de boodschap van Meijer zijn duidelijk. Tijdens het Romeinse Rijk kwamen er verschillende volken binnen het Romeinse Rijk met allen hun eigen taal, gewoonten en cultuur. De overheersende cultuur was echter die van de Romeinen. Wanneer je je als vreemdeling aanpaste aan die dominante cultuur was er niet veel aan de hand.
Echter, kwam er 'nieuw volk' dat zich niet Romeins gedroeg, dan werd met harde hand gepoogd hen te romaniseren. Dat had echter bij de christenen het tegenovergesteld resultaat (het christendom werd namelijk zelfs staatsgodsdienst). Een onbedoeld gevolg derhalve van de aanpak die de Romeinen voor hadden gestaan. Exact hetzelfde zou kunnen gebeuren binnen de huidige Europese Unie. Kiest men voor een politiek van demonisering en uitsluiting, dan zijn er binnen Europa nog veel vervelende zaken te verwachten. De kinderen van de vervolgden kunnen de vervolgers van morgen worden, volgens de 'Geert Mak van de oudheid'.

Meijer heeft een prettig leesbaar boekje geschreven, ten dele gebaseerd op een eerder verschenen boek van zijn hand: *Vreemd volk*. Toch blijft het prettig om te lezen hoe 'de oude schoolmeester' ons, maar vooral de politici in Europa, duidelijk wil maken dat we echt iets kunnen leren van de geschiedenis.

Ben Vriesema

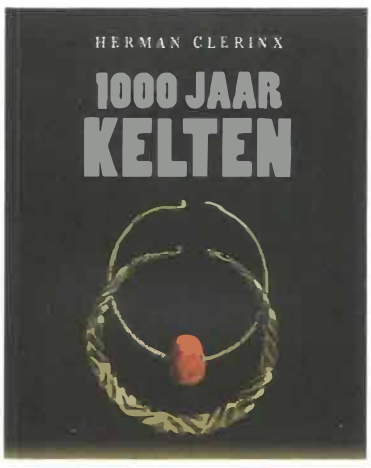
Herman Clerinx, *1000 jaar Kelten*.

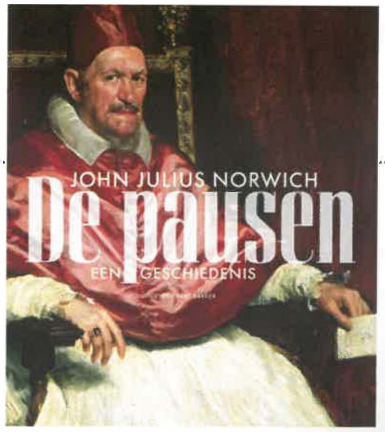
(Davidfonds/Leuven, Uitgeverij Omniboek, Kampen, 2010), 112 blz. ca. € 19,00.

Wetenschapsjournalist Herman Clerinx heeft een aardig boekje geschreven met mooie foto's en teksten over de Kelten. Op het omslag zijn twee torcs afgebeeld: prachtig bewerkte gouden halsbanden. Kelten zijn overigens geen volk maar een taalgroep met bijbehorende cultuur. Tegenwoordig worden er nog Keltische talen gesproken aan de westkust van Europa: in Bretagne, het uiterste westen van Groot-Brittannië en in Ierland. Met name het Welsh is nog zeer levensvatbaar. Zo'n 300 v.Chr. was het Keltisch taalgebied veel uitgebreider en werd er van Ankara tot de Britse eilanden Keltisch gesproken. In Nederland lag de taalgrens bij de rivieren: alleen Zuid-Nederland sprak Keltisch. Clerinx begint zijn verhaal zo'n 3000 jaar geleden in de Bronstijd waar toen al via uitgebreide handelsroutes tin, amber, goud en pelzen werden aangevoerd en verhandeld. Zo'n 800 v.Chr. werd in Europa ontdekt hoe je ijzer kon maken. Hier begint dan ook de tijd van de Kelten want zij wisten als geen ander hoe je ijzer kon bewerken. Tijdens de zogenoemde Hallstatt-cultuur nam de welvaart in het noorden van Oostenrijk enorm toe. In de omgeving van Salzburg werd 'kostbaar' zout gewonnen en het gebied lag bovendien in het centrum van een aantal handelswegen. Rijke mannen en vrouwen kregen kostbare voorwerpen als wijnemmers, werktuigen en wapens mee in hun graf. Sommigen lieten zich als statussymbool zelfs met hun wagen begraven. Ter vergelijking: iemand die in onze tijd een Rolls Royce koopt en daar zo trots op is dat hij ermee begraven wil worden. Het vorstengraf van Oss

met het schitterende, krom gesmede gouden zwaard en de bronzen wijnemmer is een voorbeeld van de Hallstatt-cultuur in ons eigen land. Zo'n situla of wijnemmer was zeer kostbaar maar werd ook intensief gebruikt, want de Kelten waren dol op alcoholische dranken. De volgende fase wordt de La Tène-cultuur genoemd, waarin de handelsstromen zich opnieuw verplaatsten. Het centrum van de welvaart kwam nu ten noorden van Zwitserland te liggen, in de Champagnestreek en het Midden-Rijnland. De hier gevonden voorwerpen zijn verfijnder en vaak met prachtige – niet bestaande dieren – versierd. Uit die tijd komt ook het mooie Keltische vlechtwerk dat heden ten dage nog steeds in souvenirwinkels wordt verkocht. In de La Tène-cultuur trokken, waarschijnlijk vanwege een ongunstige verandering van het klimaat, groepen Keltische krijgers rond om te vechten en te plunderen. Dit deden ze zowel in het eigen gebied als in Rome en Griekenland. Tot slot zijn vlak voor de verovering van noordwest Europa door Caesar opvallend veel schatten begraven, kennelijk waren de bewoners zich bewust van het naderende onheil. De Keltische cultuur werd vervolgens door de Romeinen opgeslorpt en een nieuwe periode brak aan.

Joke Noordstrand

J.J. Norwich, *De pausen. Een geschiedenis.*
(Bert Bakker, Amsterdam 2011), 565 pag., € 34,95.

'Als hij zijn Kerk nu zou kunnen zien, zou St. Petrus er beslist trots op zijn'. Zo eindigt de studie die de Engelse historicus J.J. Norwich schreef over *alle* pausen. Zolang de plaatsvervanger van Christus op aarde rondloopt zijn er boeken verschenen over de daden (en misdaden) van de houder van de sleutel van de hemelpoort. Norwich beschikt over een ongelofelijke hoeveelheid kennis over het onderwerp. Tegelijkertijd is hij kritisch over de daden van de paus en geeft hij zelfs aan de huidige bestuurders af en toe een welgemeend advies mee ('de huidige mode om alle pausen in beginsel heilig te verklaren, zal het heilig-zijn reduceren tot voorwerp van spot'). Norwich behandelt de pausen chronologisch en maakt direct duidelijk dat hij met een kritische pen schrijft. Dit boek is geen litanie over de meest invloedrijke kerkvorsten op aarde, maar maakt duidelijk dat er in de loop der eeuwen van alles is misgegaan. Wellicht begon dat al direct bij Jezus en Petrus zelf. Jezus heeft het centrum van de macht (de stad Rome) immers nooit genoemd en Petrus is er vlak voor zijn marteldood maar kort geweest. De man die de Kerk moest bouwen (het Aramese *kephas*, vertaald met het Griekse woord *petros*, betekent rots of steen) was zelf niet eens bisschop, laat staan paus. Pas in de tweede eeuw werd het bisschopsambt geïnstitutionaliseerd. Norwich beschrijft het groter worden van de kerk en de groeiende macht van de pausen. Bij sommige keizers leidde dit tot gruwelijke excessen, bij de nieuwe heersers van Rome en omgeving was dit niet anders. Niet alleen paus Nicolaas I (855-964) was een schavuit: Norwich spreekt over een pornocratie, maar ook de beruchte Renaissancepausen ('de monsters') kunnen niet op goedkeuring rekenen van de Engelse kerkhistoricus. Het beeld van de Borgia's vertoont veel gelijkenis met het beeld van de huidige tv-serie *The Borgias* (binnenkort hopelijk te bewonderen op de Nederlandse tv). Machtsspelletjes, corruptie, seks en verkwisting gingen hand in hand met een zogenaamd zeer godsvruchtig leven. De pausen en de katholieke kerk hebben uiteraard ook goede zaken verricht, maar toch blijft bij het lezen van dit dikke boek (550 pagina's) het gevoel achter dat er wel heel veel is misgegaan en nog steeds misgaat binnen de kerk. Zo is Norwich zeer kritisch over paus Pius XII, die volgens hem veel meer had moeten doen voor het welzijn van de Joden (in Rome) tijdens de Tweede Wereldoorlog. De huidige commotie die is ontstaan door kindermisbruik in de katholieke kerk is door de huidige paus Benedictus XVI volgens de schrijver veel te laat en veel te slap aangepakt. Of St. Petrus werkelijk zo trots op zijn kerk zou zijn valt na het lezen van dit boek dan ook te betwijfelen. Toch, mocht u een nuttig naslagwerk nodig hebben om in uw lessen het pausschap te duiden of wanneer u een smeuïge anekdote wilt vertellen over een der pausen, koop dit boek. Al is het alleen maar om een discussie met uw leerlingen te voeren over de middeleeuwse vrouwelijke pausin Johanna (855-857). Tijdens de discussie kunt u vervolgens de door Norwich gegeven argumenten gebruiken om haar bestaan te ontkennen.

Ben Vriesema ▶